

ljeni v jeziku srbskega in hrvaškega imena, kot povzetek pa v angleščini. Zares inventivno olajševanje napornega znanstvenega dela in njegovih besedilnih form!

Sarajevska knjižica ni upoštevala tiste Keynesove misli, da je v nekem času pravičen tisti rezultat, ki upošteva vsaj tedaj znana in ugotovljiva dejstva; prisegla je na devizo: če se dejstva ne skladajo z našo mislijo, toliko slabše zanje! Toda k sreči o znanstveni resnici ne odloča licitacija človeškega semnja ničevosti, torej ne beseda in ne molk: zgodovinske resnice ni mogoče spremeniti. Le zavest o nji — a to početi, to je bedno dejanje človeškega napuha. »Vse je mogoče na svetu, ali to ne sme biti mogoče.«

In še nekaj: sarajevska knjižica dokazuje, da je imel Gregor Čremošnik samo eno domovino, ne dveh, saj v Bosni in Srbiji njegovo osrednje delo, ki je veljalo ravno tamkajšnji zgodovini, obdaja svetohlinska zarota molka; le slovenski zgodovinarji se spominjamo njegovih nepozabnih znanstvenih podvigov — a ne le iz pietete do rojaka, temveč predvsem iz zavezanosti znanosti.

Najneprijetnejše mi je ob koncu zapisati naslednje: lani sem ob osemstoti obletnici izstavitve Kulinove listine v Delovih Književnih listih zavajal slovensko in drugo javnost, ko se mi je zapisalo, da je Čremošnikova misel sprejeta v krogu poznavalcev ... Za to se opravičujem. Hkrati še za dve napaki: očitni prepis je bil napačno zapisan roki klerika Blaža in omejevalnima letnicama 1206 in 1222. Josip Vrana je nadalje trdil samo, da je cirilsko besedilo enakovredno izvirno latinskemu, ni pa govoril o prevodnosti tega dela listine, kakor zmotno stoji tamkaj.

Igor Grdina

Tabela primerov:

Primer I:	1
Primer II:	1
Primer III:	3
Primer VI:	1:1
Primer V: torej 9 (Čremošnikov izvirnik): 9 (Blaž)	
Primer VI:	1
Primer VII:	1
Primer VIII:	1

Minoritski samostan na Ptuju 1239—1989. Uredila Jože Mlinarič in p. Marijan Vogrin. Ptuj—Celje : Minoritski samostan, 1989. 448 strani, 65 ilustracij.

12. in 13. oktobra 1989 so minoriti z znanstvenim simpozijem počastili častitljivo 750. obletnico minoritskega samostana sv. Petra in Pavla na Ptuju. Le malo znanstvenih srečanj se pri nas lahko pohvali s tem, da zbornik predavanj izide že pred samim srečanjem. Urednikoma Jožetu Mlinariču in p. Marijanu Vogrinu se je to posrečilo. Na otvoritvi simpozija smo dobili v roke zajeten zbornik prispevkov, ki ima po besedah ptujskega gvardijana in sourednika zbornika p. Marijana Vogrina namen »razgrniti nekaj slik o delovanju manjših bratov na naši zemlji v duhu svojega ustanovitelja« (11).

Franciškov manjši bratje so nedvomno globoko posegli v zgodovino našega ljudstva. »Razpeti med svojim idealom in resničnostjo« (14), so skupaj z našim ljudstvom »bili podvrženi zakonitostim življenja, predani valovom, ki so jih zdaj dvigali visoko proti nebu, zdaj pa potapljali pod vodno gladino«, kot je slikovito zapisal v uvodu urednik Jože Mlinarič (14). Postali so kratko malo sestavni, da, neločljivi del življenja slovenskega naroda.

V zborniku je objavljenih 14 prispevkov. P. Metod Benedik (Francišek in Franciškov redovi, 15—18) je svoj prispevek posvetil Franciškovi duhovnosti, ki je od 12. stoletja dalje postala gonilna sila gibanja, ki je preželo Evropo. Različno pojmovanje Franciskove duhovnosti pa je gibanje notranje razcepilo na tri različne redovne skupnosti, ki jih danes poznamo pod imeni minoriti, franciskani in kapucini. Skrivnost Franciskove duhovnosti, ki je s tako prepričljivostjo osvajala ljudi vseh slojev in izobrazbe, je bila v njegovem prepričanju, da mu je »Najvišji sam razodel (kako) mora živeti po vzoru evangelija« (17), skrivnost njegovega uspeha pa je bila v dejstvu, »da svojega nauka ni le učil, ampak ga je tudi dosledno živel« (19).

P. Genaro Bove (Manjši bratje na Štajerskem in Koroškem, 29—46) je v svojem prispevku predstavil prihod minoritov v slovenske dežele in zgodovino Štajersko-

koroške province do konca 17. stoletja. Zanimive so predvsem avtorjeve ugotovitve glede nezaupanja osrednjega vodstva reda v Rimu do sobratov v deželah »okuženih« s protestantizmom (36 sl.). Podreditev samostana predstojnikom, ki niso znali jezika in ne poznali razmer v deželi, je povzročila vrsto nevednosti tako predstojnikom kot samostanu, imela pa je tudi negativne posledice za okolico ptujskega samostana.

Osrednji prispevek v zborniku je *Jože Mlinarič* posvetil minoritom na Ptuj (Zgodovina samostana od ustanovitve do 1800, 47—148). V uvodu je Mlinarič podal najprej kratek pregled problematike redovne zgodovine manjših bratov (47—51), nato pa na podlagi ohranjenih dokumentov skušal rekonstruirati burno zgodovino delovanja minoritov na Ptuj. Zaradi obsežnih posesti, ki so jih imeli minoriti na Štajerskem in njihove aktivnosti na praktično vseh področjih javnega in kulturnega življenja, je Mlinaričev prispevek istočasno dober del poglavja cerkvene, verske, gospodarske in socialne zgodovine v tem delu Slovenije. Dragoceno je tudi njegovo kritično soočenje z ugotovitvami starejše literature na tem področju.

Mlinaričev članek časovno nadaljujeta še dva prispevka. *Anton Ožinger* (Zgodovina samostana in župnije sv. Petra in Pavla od začetka 19. stoletja do konca 1. svetovne vojne, 149—177) je svoj sestavek zgradil na podlagi ohranjenih pastoralnih vizitacij župnije sv. Petra in Pavla. Dragoceni so predvsem podatki o rasti (155—159), ter moralnem in verskem življenju župnije in seveda o pastoralni dejavnosti patrov samih. *P. Marijan Vogrin* (Zgodovinska podoba samostana od leta 1918 do današnjih dni, 179—321) je orisal burno zgodovino minoritskega samostana v času podrejenosti hrvaški provinci (179—187), rast župnije in dejavnost v njej. Precejšnje poglavje je posvetil tragediji druge svetovne vojne. Bombardiranje cerkve 4. januarja 1945 je oropalo Slovenijo enega najlepših sakralnih spomenikov v srednji Evropi. Dalje govori Vogrin o neuspelih prizadevanjih za obnovo cerkve in samostana in nato o »zlati dobi obnove«, v kateri je do častitljive 750-letnice samostana leta 1989 minoritom vendarle uspelo vzorno obnoviti samostan in nekdanji prezbiterij porušene cerkve. Podatki o gospodarskem stanju samostana pomagajo osvetliti gospodarsko in socialno zgodovino Ptuja in okolice v tem času.

Jože Curk (Gradbeno-zgodovinski oris samostana in cerkve, 233—265) je podal zanimivo gradbeno zgodovino samostana in cerkve. Skrbno analizo ohranjenih drobcov samostanske cerkve in samostana je dopolnil s poglobljenim študijem arhivskih virov in primerjavo s sorodno samostansko arhitekturo v bližnji Avstriji. Tako nam je razkril potek celotnega gradbenega razvoja cerkve od njenih prvih začetkov konec 13. stoletja preko renesanse in baroka, do usodnega 4. januarja 1945, ko je bila cerkev barbarsko uničena, samostan pa zelo poškodovan.

Jedro prispevka *Marijana Zadnikarja* (Umetnostno-zgodovinski pomen in usoda samostanske cerkve, 267—293) je ponatis članka, ki ga je avtor o tej problematiki objavil že leta 1950 v *Varstvu spomenikov III*. Članek ima nedvomno svojevrstno dokumentarno vrednost in je dragoceno pričevanje o odnosu do kulturnih spomenikov v času neposredno po drugi svetovni vojni. Za pričujoči zbornik pa bi zaradi časovne odmaknjenosti navedenega članka morda vendarle kazalo opozoriti na novejšo raziskavo na tem področju in uskladiti podatke z navedbami J. Mlinariča (286), J. Curka (271) in M. Vogrina (277).

Tudi pri *Sergiju Vrišerju* (Baročna podoba cerkve sv. Petra in Pavla, 295—306) gre za nekoliko razširjen ponatis članka iz Ptujskega zbornika leta 1985. Minoritska cerkev na Ptuj je bila nedvomno edinstveno pričevanje o kulturnem vzponu baroka na Ptuj, zato ni opravičila za nerazumljivo barbarstvo tik pred konec druge svetovne vojne, ko so jo bombardirali, in v desetletjih neposredno po njej, ko je niso dovolili obnoviti. Prav usoda minoritske cerkve na Ptuj je v vsej tragiki pokazala, kam vodi, če o kulturni dediščini odločajo ljudje, ki do nje nimajo nobenega odnosa ali pa se dajo voditi sovraštvu, ki presega vse razumne meje.

Marjetica Simoniti (Liturgična oprema, 307—323) je v svojem sestavku opozorila na samostanski inventar kot izredno pomemben vir za slovensko kulturno in umetnostno zgodovino. Za Ptuj so ohranjeni inventarni zapiski za leta 1793, 1800, 1807, 1810, 1813, 1815, 1820, 1832. Iz teh inventarjev si je avtorica izpisala podatke o razmeroma bogati liturgični opremi v samostanu. Žal je bila večina te opreme samostanu odtujena. Na pomembnost in bogastvo te vrste kulturne dediščine pa nas je v času simpozija opozorila priložnostna razstava na ptujskem gradu z naslovom *Pretiosa sacra et documenta historica*. Podobno nehvaležno vlogo si je zadala tudi *Marjeta Ciglencečki* (Samostanska oprema v preteklosti, 325—344). Na podlagi ohranjenih virov je avtorica skušala rekonstruirati inventar samostana. Njena rekonstrukcija in primerjava z ohranjenimi samostani ji je nato omogočila rekonstruirati tudi način življenja v samostanu v posameznih obdobjih, kar daje njenemu prispevku seveda še posebno privlačnost.

Nada Jurkovič (Vloga samostana pri razvoju šolstva na Ptuj, 345—350) je v svojem kratkem prispevku opozorila na problem slovenske šole na Ptuj, za katero so si prav minoriti ves čas aktivno prizadevali. Članek *Kristine Šamperl-Purg* (Mesto

Ptuj in vloga minoritov v narodnostnih vrenjih na prelomu iz 19. stoletja v 20. stoletje, 351—364) je izredno dragocen prispevek o pomembni vlogi ptujskih minoritov pri narodnem osveščanju meščanov Ptuja in okolice. Glavno sredstvo pri njihovem narodnobuditeljskem delu je seveda bila pridiga, z delom v čitalnici, pri slovenskem pevskem zboru in slovenski posojilnici pa so minoriti posegli tudi v kulturno in politično življenje v tem delu Slovenije.

Jakob Emeršič (Minoritska knjižnica, 365—388) je svoj prispevek posvetil knjižnici kot osrednjemu ohranjenemu kulturnemu spomeniku samostana. Kljub burni redovni zgodovini vse do današnjih dni se je vendarle posrečilo ponovno katalogizirati in urediti knjižnico. Avtor z zadovoljstvom ugotavlja, da se je vendarle ohranilo nekaj izjemnih spomenikov naše kulturne preteklosti, med katerimi kaže posebej omeniti vsaj fragment Teodozijevega kodeksa iz 9. stoletja in Trubarjev prevod novega testamenta (1557—1561). Zadnji prispevek je v glavnem delo *Marije Hernja Masten* ob sodelovanju *Petra Pavla Klasinca* (Arhivsko gradivo samostana, 389—419). Članek je nedvomno neprecenljive vrednosti za vse, ki se soočajo z zgodovino samostana na Ptuju. Avtorica je v različnih arhivih zbrala listine, ki kakorkoli zadevajo zgodovino samostana in nato v kronološkem redu objavila njihova regesta (390—404), registrirala je vse kopalne knjige (404), urbarje (405—407), rokopise (407) in zgodovino štajerskih samostanov (407—409). Posebej je opozorila na gradivo, ki se nahaja v zgodovinskem arhivu na Ptuju (409—414), v štajerskem deželnem arhivu v Gradcu (414—415), arhivu minoritskega samostana na Dunaju (415—416) in arhivu minoritskega samostana na Ptuju (417).

Na splošno je zbornik vzorno urejen. Njegova posebna odlika sta registra oseb (421—428) in krajev (429—432). Motijo morda nekatera nepotrebna ponavljanja v posameznih člankih. Zbornik je tudi bogato ilustriran. Dragoceni so predvsem zgodovinski posnetki. Pri listinah bi si morda želeli več jasnosti, da bi lahko vsaj ključne tekste bilo mogoče prebrati na fotografiji. Vendar te pripombe ne morejo razvrednotiti bogastva, ki ga jubilejni zbornik ptujskih minoritov nudi tako po svoji vsebini kot po oblikovni in uredniški plati. Razmeroma dolgi povzetki v nemškem, angleškem in italijanskem jeziku pa z vsebino zbornika dokaj obširno seznanijo tudi slovensčine nevedšega bralca.

France M. Dolinar

Miroslav Bertoša, **Zlikovci i prognanici. Socijalno razbojništvo u Istri u 17. i 18. stoljeću.** Pula : Grozd, 1989, 254 strani.

Fenomen razbojništva, ki mu pri nas pravimo tudi rokovnjaštvo, je zakoreninjen v zgodovini vseh družb. Prav v 17. in 18. stoletju je bilo razbojništvo široko razširjeno po vsej Evropi. Politične, ekonomske, demografske, ambientalne in moralne krize od 16. do 18. stoletja so pogojevale in ustvarjale svet marginalnih slojev, to je svet številnih kmečkih tolpe, potepuhov, tatov in razbojnikov. Ti sloji z družbenega roba so v glavnem zanimali policijo, na svoj način pa se je odzvala tudi obsežna in raznovrstna literatura, ki obravnava v Evropi to in podobno snov prav od srede 18. stoletja naprej, kot del modnega leposlovja. Pri nas imamo zgodovinski roman Jurčič-Kersnikove Rokovnjače. Ta svet marginalcev pa vse do najnovejšega časa pravzaprav ni bil predmet obravnave t. i. »velike zgodovine«, čeprav je bil ta svet neodtujljivi, lahko bi rekli naravni del evropske predindustrijske družbe.

Knjiga Miroslava Bertoše Zlikovci i prognanici, ali če ta naslov slovenimo Hudodelci i pregnanci, obravnava svet razbojništva v 17. in 18. stoletju v tistem delu Istre, ki je pripadal Beneški prejasni republiki. Istra je bila v tem obdobju »bolno telo«, kot jo je označil nek sodobnik sredi 18. stoletja. Dežela je bila polna raznovrstnih razbojnikov. Vesti, ki so prihajale v vladne magistrature v Benetke so vsebovale na tisoč različnih pritožb in jadicovanj o različnih zločinih — tatvinah, ropih, ubojih, ugrabitvah deklet, cestnih ropih, napadih na predstavnike oblasti itd., hkrati pa tudi o slabi oborožitvi oblastnih zasledovalcev, nezanesljivi milici ter črni vojski in slabih zaporih. Razbojništvo je dobilo tak razmah, da so postale celo zveze med posameznimi kraji nemogoče. Sredi 17. stoletja je bil skoraj na vsakih 1000 prebivalcev en uboj, stoletje kasneje je bil na vsakih 200 prebivalcev en razbojnik.

V nasprotju z velikimi sintezami, ki predstavljajo nekaj makrokozmos, v katerem je lahko vse klasificirati, tipologizirati in shematizirati, nam avtor Miroslav Bertoša predstavlja mikrokozmos, mali svet, ki je mravljišče različnosti. Pod svoj raziskovalni mikroskop ne postavlja globalne premike, ampak predvsem raznolikosti in specifičnosti. Skozi branje nam razkriva surovi svet, v katerem ljudje postajajo pregnanci in hudodelci, predstavlja svet žrtev in preplašenih kmetov in ponižanih ljudi, predstavi individualne razbojnike, hudodelske klane in njihove vodje, razbojniške družine in njihove usode.